

ского земского собрания 16 декабря 1905 года с приложениями к ним и сводом постановлений / Харьковское губернское земское собрание. – Харьков, 1906. – IV, 79 с. 6. Отчёт по операциям книжного склада Купянского уездного земства за 1910 год / Купянская уездная земская управа. – Купянск, 1911. – 35 с. 7. Состояние начального народного образования в Харьковской губернии за 1902 год / Харьковское губернское земство. – Харьков, 1904. – 251 с. 8. Начальное народное образование в Харьковской губернии за 1909 год / Харьковское губернское земство. – Харьков, 1912. – IX, 140, 189 с. 9. Держархів Харківської області, – Ф. 266, – Оп.1, Спр. 3030, 98 арк. 10. Держархів Харківської області, – Ф. 51, – Оп.1, Спр. 147, 116 арк. 11. Отчёт Валковской уездной земской управы по народному образованию за 1914 год / Валковская уездная земская управа. – Валки, 1914. – II, 153 с. 12. Держархів Харківської області, – Ф. 200, – Оп.1, Спр. 16, 9 арк. 13. Держархів Харківської області, – Ф. 200, – Оп.1, Спр. 406, 34 арк. 14. Держархів Харківської області, – Ф. 266, – Оп.1, Спр. 3020, 6 арк. 15. Держархів Харківської області, – Ф. 266, – Оп.1, Спр. 3018, 101 арк. 16. Держархів Харківської області, – Ф. 266, – Оп.1, Спр. 3023, 3 арк. 17. Держархів Харківської області, – Ф. 266, – Оп.1, Спр. 3056, 57 арк. 18. Держархів Харківської області, – Ф. 200, – Оп.1, Спр. 56, 28 арк. 19. Харьковские губернские ведомости. – 1894. – 3 апреля. 20. Харьковский листок. – 1905. – 9 января.

*Мороз В.М.
м. Харків, Україна*

ПИТАННЯ СПАДКОЄМНОСТІ ЩОДО ПРОЦЕСУ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗМІСТУ ІУДЕЙСЬКОЇ ДОКТРИНИ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ

Серед найбільш поширених визначень сутності спадкоємності як процесу соціального розвитку, можемо виділити тлумачення яке було надано Осічнюком Ю.В. у такому вигляді «спадкоємність – це система зв'язків і відносин, сутність якої полягає в тому, що при переході від одного ступеня розвитку до іншого чи від однієї системи до іншої зберігається частина змісту, що пов'язує попередній з наступним моментом розвитку» [7]. Цілком очевидно, що в процесі спадкоємності, як правило, зберігається певний концепт відповідного явища (системи, феномену) у вигляді базової структурної (ідеологічної, духовної, ментальної, історичної тощо) одиниці. Отже, спадкоємність означає, що розвиток явища (системи, феномену) відбувається не на пустому місці, а перш за все на передумовах, які були закладені у межах старого.

Проблематика спадкоємності історичного досвіду, як фактору розвитку соціального прогресу, з огляду на багатогранність прояву свого складного змісту, має майже необмежену кількість напрямів щодо організації досліджень сутності та змісту проявів окремих елементів системи наукового знання. Кожен з цих напрямів може різнитись не лише за галуззю наукових знань (соціально-економічні, державно-управлінські, психолого-педагогічні тощо науки), а у тому числі і за компетенційним колом їх позиціонування. Крім того, одне і те саме явище (феномен), з огляду на систему природу свого походження, може бути розглянуто відразу у межах змісту декількох споріднених наук з одночасним багатовекторним позиціонуванням у площині окремої функціональної групи. У межах цієї публікації ми розглянемо питання спадкоємності щодо процесу трудової діяльності людини в контексті змісту іудаїзму, як одного з напрямів релігійно-культурологічної доктрини людства.

Як відомо, вперше питання впливу системи цінностей на трудову поведінку людини було досліджено Вебером М., який виокремив у світових релігіях етнічний компонент. На переконання філософа, трудова активність людини (практичні імпульси до дії) більшою мірою визначається системою цінностей конкретного суспільства, соціальними нормативами і трудовими традиціями які були сформовані протягом цивілізаційного розвитку [8, с. 185]. У цьому випадку, система цінностей особистості (суспільства) розглядається як універсальна мотиваційна структура, яка формується під впливом національно-культурного колориту. Вебер М., визначаючи важливість впливів релігій на становлення та розвиток суспільно-економічних відносин звернув увагу, що саме детермінанти символічної системи багато у чому обумовлюють ефективність виробництва.

У межах наших попередніх публікацій, в контексті проблематики конфесіонального впливу на трудову діяльність особистості, нами були розглянуті основні напрями прояву окремих релігійних доктрини [4, 5]. Разом з тим, питання місця та ролі праці у межах релігійно-культурологічного світогляду іудаїзму, залишились поза увагою наших наукових пошуків.

З огляду на предмет нашої уваги, вважаємо не варто погоджуватись з думкою Окольської Л.О., про те що система поглядів у межах іудаїзму не є такою складною як у християнстві [6, с. 165]. Скоріше навпаки, християнство приймаючи догми Старого Заповіту щодо уявлення про працю як про покарання і священний обов'язок людини, втратило принципово важливі положення про визначення місця та ролі труда в житті людини. У цьому сенсі, цікавою та неупередженою є теза Горького М.: «... мені відомо, що деякі з великих мислителів Європи вважають

єврея, як психічний тип, культурно вище, красивіше російського. Я думаю, це вірна оцінка; оскільки я можу судити – євреї більше європейці, ніж росіяни, хоча б тому, що у них глибоко розвинене почуття поваги до праці і людині». Хоча це порівняння має опосередковане відношення до предмету нашої уваги (євреї не завжди є іудеями; руські не завжди є православними; православ'я є лише однією з гілок християнства), але разом з тим, саме через відношення до праці Горький М. визначає різницю між відповідними світоглядними парадигмами носіями яких є конкретні народи [1]. У 1885 році німецько-єврейський союз Німеччини оприлюднив «Принципи єврейського вчення про моральність», серед яких є така норма: «Іудаїзм наказує: почитати труд, приймати участь особистою фізичною або духовною працею у суспільній діяльності, шукати життєвих благ у постійності праці і творчості. Він (Бог) вимагає тому, догляду за нашими силами і здібностями, вимагає їх діяльного застосування та вдосконалення. Він забороняє кожне пусте, не засноване на праці задоволення, неробство в надії на допомогу інших» [2, с. 7–8]. В контексті сучасного розуміння сутності та змісту трудового потенціалу ця теза є досить актуальною. Тут міститься прямий наголос на необхідності збереження якісної складової трудового потенціалу – «догляд за нашими силами і здібностями», використання – «діяльного застосування» та розвитку можливостей людини – «вдосконалення». У межах вище розглянутих релігійних світоглядів ми не могли спостерігати такого безпосереднього акцентування уваги на проблематиці формування, використання та розвитку трудового потенціалу людини. Нагадаємо, що вище (у межах католицизму та православ'я такий наголос був зроблений лише у межах притчі про таланти – (Мф. 25.24–25). Для порівняння світоглядних орієнтацій православ'я та іудаїзму, в контексті порушеного питання, вважаємо за можливе ще раз звернутися до творчої спадщини Горького М., який з приводу шанування праці євреями та їх відношення до власних трудових можливостей, звернув увагу на те, що: «Це прекрасно, мудро і як раз те саме, чого бракує нам, руським. Якби ми вміли виховувати наші неабиякі сили і здібності, якби хотіли діяльно застосувати їх у нашому невлаштованому, непорядному житті, надмірно насиченому пустою балаканиною та примітивною філософією, яка все більше і більше насичується вельми нерозумним вихвалянням ... Десь у глибині душі руської людини – не залежно від того чи є вона паном чи є мужиком – живе маленький і поганий біс пасивного анархізму, який навіює нам недбале і байдуже ставлення до праці, суспільства, народу, до самих себе. Я впевнений, що мораль іудаїзму дуже допомогла б нам побороти цього біса, якщо ми самі хочемо подолати його» [1]. Залишаючи по за увагою дискусійність змісту вище наведеної тези, вважаємо за не-

обхідне, виділити ті принципові аспекти іудаїзму, які у межах порушеного питання, можуть впливати на процес формування, використання та розвитку трудового потенціалу особистості як одного з елементів системи спадкоємності історичного досвіду.

По-перше, принциповою відмінністю іудаїзму по відношенню до праці є те, що ця система світогляду не лише звертає увагу на необхідність продуктивної праці, а ще і наголошує на необхідності любити цю працю, тобто бачити в ній не лише джерело задоволення матеріальних потреб, а і самостійну цінність. Наприклад, Леві І. наводить таку тезу в контексті коментарів до Мішни (частина Усної Тори): «Навіть тому, хто має незалежне джерело доходу, краще працювати – бо тоді він буде працювати не заради грошей, а з любові до праці» [3].

По-друге, іудаїзм не містить конкретного посилення щодо первинності трудової діяльності перед духовною (труда перед молитвою). В цьому контексті, Леві І. визначив існування своєрідного конфлікту на рівні віруючої людини. З одного боку, людина за вченням повинна як можна більше часу свого життя присвячувати вивченню Тори: «...І розмірковуй про неї (про Тору) вдень і вночі» – книга Іегошуа (1.8) або «...витрачай менше часу на бізнес, але займайся Торою» – трактат Авата (4.10), але з іншого боку: «... піди до мурашки, ледарю, подивись на шлях її, і зробиш мудрим» – книга Мішлей (6.6) [3]. Саме у межах питання взаємного позиціонування труда та молитви, в контексті змісту метафори Владики Панкратія «молитва і труд – це два весла», ми можемо провести умовну паралель між іудаїзмом та православ'ям. Така схожість поглядів розкривається через аналогічну до метафори Владики Панкратія іудейську притчу, зміст якої стосується також вибору між молитвою та працею в контексті питання пріоритетності тієї чи іншої дії. Метафорою стає стежка яка тягнеться між двома дорогами, з яких одна з вогню, а інша зі снігу. Якщо йти занадто близько до вогню, то можна обпектися, якщо наблизитися до снігу – замерзнеш. На питання «так що ж робити?», дається відповідь щодо необхідності рухатись таким чином, щоб не обпектися вогнем і не замерзнути від снігу.

По-третє, трудова діяльність розглядається не як засіб для виховання душі та джерело страждань без яких за доктриною православ'я не можливо попасти в Царство Боже, а скоріше як життєва необхідність, цінність якої полягає лише у можливості вирішення конкретної проблеми. Тобто труд не є самостійним благом і не є прямим служінням Богу (тут слід згадати про протестантську течію у християнстві, а саме її догмат: труд – це молитва). Разом з тим, Танах (єврейська назва Святого писання – Старий Заповіт) містить норму, за змістом якої ми таки можемо визначити незначне превалювання труда над молитвою. Напри-

клад, Леві І. цитує такий вислів Рава Іцхака Гутнера: «Більш великим є той, хто живе від праці рук своїх, ніж той, хто боїться Неба» [3].

По-четверте, слід звернути увагу, що світоглядна концепція іудаїзму не лише вимога від людини любові до праці, а наполягає на тому, щоб праця виконувалась творчо та приносила задоволення. В цьому контексті не аби якої значущості набуває вибір напряму професійної діяльності. Для порівняння згадаємо, що: православна доктрина в загалі не приділяє достатньої уваги цьому питанню; католицизм – закріплює людину у межах відповідного стану, а отже визначає обмежене коло напрямів професійної діяльності; протестантизм, у свою чергу, не передбачає, а ні множини альтернатив для вибору людиною напряму професійної діяльності, а ні можливості подальшої зміни цього напряму на інший (за винятком декількох конкретних ситуацій). З огляду на те, що труд повинен доставляти людині радість не лише у вигляді результатів, а і у якості самого процесу, іудаїзм приділяє значну увагу вибору професії. Саме через призму професійної діяльності відбувається формування системи цінностей людини та програмується відповідна модель її майбутньої поведінки.

По-п'яте, на відміну від інших релігійних доктрин, іудаїзм приділяє значну увагу питанням профорієнтації особистості. Наприклад, Раббі Меір бар Цві-Гирш Маргаліот звертає увагу на необхідності ретельного вибору професії яка повинна відповідати особистим якостям людини та не порушувати її душевний спокій. Цікавим є факт порівняно чіткої конкретизації суб'єкту профорієнтаційної та навчальної діяльності: «людина має обов'язково навчити свого сина чистому та легкому ремеслу». Схоже за змістом посилання ми можемо знайти у настановах царя Шломо: «...У тій же мірі, в якій (батько) повинен навчати його (сина) Торі, він зобов'язаний навчити його і ремеслу» [3]. Про значущість професійної підготовки свідчить і той факт, що навіть у шаббат (тут у значенні суботи як знаку заповіту єврейському народу) батько може домовлятися про організацію навчання свого сина ремеслу. Крім того, якщо батько під час навчання свого сина за певною спеціальністю, вдарив його та цей удар став причиною смерті дитини, то батько звільняється від заслання, тобто такий вчинок з боку батька не розглядався як злочин. Отже, професійна діяльність повинна приносити задоволення людині (не суперечити прагненням душі та відповідати ціннісним орієнтаціям особистості) та при цьому не виснажувати її (ремесло не повинно забирати всі сили).

По-шосте, в системі поглядів іудаїзму як релігійного вчення, труд повинен бути не лише творчим (тут мається на увазі творчість як можливість удосконалення предмету праці та засобів виробництва), а ще і незалежним. Людина повинна бути вільною від необхідності споживати

так званий хліб сорому (мається на увазі отримання засобів до існування не через працю, а через дар, подання, милостиню тощо). Тобто труд повинен повністю забезпечувати можливість існування людини. Показовою у цьому сенсі є вчинок Раби бар Йосефа бар Хама, який наполягав на тому, щоб його учні не приходили на заняття по вивченню Тори у нисані (припадає на період березень – квітень) та тишреї (припадає на період вересень – жовтень). Саме на ці місяці за єврейським календарем припадає найбільша кількість сільськогосподарських робіт. Результатом такого вивільнення часу було те, що учні мали можливість присвятити весь час трудовій діяльності, оплата за яку саме у ці періоди, була максимальною. Далі учні поверталися до вчителя та продовжували своє навчання, але вже без відриву на трудову діяльність, тому що грошей, які були зароблені (приблизно за два місяці) цілком вистачало для забезпечення життєдіяльності людини протягом року. Тобто, чесним трудом людина могла не лише уникнути необхідності споживання «хлібу сорому», а і забезпечити гідний рівень існування.

З огляду на вище наведене, можемо констатувати, що саме у межах іудаїзму, в контексті концепції формування, використання та розвитку трудового потенціалу, створено найбільш сприятливі умови для його розвитку. Крім того, слід звернути увагу, що дослідження питань спадкоємності, у тому числі і з огляду на зміст та процес трудової діяльності людини, найбільш доцільно проводити через призму релігійно-культурологічної доктрини людства, адже саме історично обумовлені способи буття людини та її традиції світосприйняття – є домінуючими елементами в системі забезпечення збереження змісту загальних тенденцій та спрямованості суспільного розвитку.

Список літератури: 1. Горький М.О евреях (публицистика) (Электронный ресурс) / М. Горький / Русская литература: Русская классика // Онлайн библиотека «Libru.org» – Режим доступа: http://www.libru.org/russian_classic/gorkiy_m/o_evreyah.4571/ 2. Зайчик Ц.Р. Этика иудаизма: Очерки / Зайчик Ц.Р. – М.: МААЯН, 1994. – 16 с. 3. Леви И. Принимая вызов эпохи. Беседы об иудаизме / Иегуда Леви (пер. с ивр. Н. Пурера, лит. ред. Д. Бен-Даниэля). – Иерусалим: АМАНА, 1998. – 120 с. 4. Мороз В.М. Порівняння православної та католицької релігійно-культурологічних доктрини у межах їх впливу на формування трудового потенціалу особистості / В.М. Мороз // Економіка і управління: теорія та практика: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 12–13 вересня 2013 р. – Дніпропетровськ : «Герда», 2013. – 226 с. – С. 127–131. 5. Мороз В.М. Трудовий потенціал у межах протестантської релігійної доктрини, як об'єкт державного управління та підсистема корпоративної ку-

льтури організації / В.М. Мороз // Корпоративна культура організацій ХХІ століття: збірник наукових праць X Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (15 жовтня 2013 р., м. Краматорськ). – Краматорськ : ДДМА, 2013. – 188 с. – С. 55–62. 6. Окольская Л.А. Эволюция трудовых ценностей и норм в Западной Европе / Окольская Л.А. // Социологические этюды: сборник статей. – М.: Институт социологии РАН, 2006. – С. 163–182. 7. Осічнюк Ю.В. Філософія: навч. посіб. / Осічнюк Ю.В. – К.: Атіка, 2003. – 464 с. 8. Рахманов А.Б. «Хозяйственная этика мировых религий» Макса Вебера: субъективные и объективные предпосылки создания, анализ концепции / А.Б. Рахманов // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. – 2009. – № 4. С. 184–199.

*Мотенко Я.В.
м. Харків, Україна*

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1921 рр. У ЗАКОРДОННІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Використання здобутків зарубіжної історіографії стало важливою складовою сучасних історичних досліджень, присвячених добі Української революції 1917–1921 рр. Так, наприклад, В.Ф. Верстюк і В.І. Семененко неодноразово звертаються до історичних праць, що були опубліковані в Польщі, Великобританії, Франції. [1, 2]. О.В. Козеродом була здійснена спроба історіографічного дослідження групи закордонних видань, що висвітлюють перебіг Громадянської війни в Україні у 1919–1920 рр. [3, 4].

У пропонованій роботі ставиться мета здійснити короткий історіографічний огляд джерел присвячених висвітленню подій 1917–1921 рр. в Україні та надрукованих за межами СРСР і пострадянського простору. Наявну літературу з тематики дослідження можна умовно поділити на дві групи. До першої віднесено праці вчених Західної Європи і США. Другу групу складають праці представників української діаспори. До найзмістовніших досліджень з першої групи джерел належить праця доктора Джеймса Мейса «Комунізм і дилеми національного визволення. Національний комунізм в Радянській Україні 1918–1933» [5]. Вивчаючи процес виникнення, становлення і розвитку націонал-комунізму в Україні, автор обрав предметом свого дослідження стосунки Комуністичної Партії України (боротьбистів) з іншими політичними організаціями, що боролися за владу в Україні під час Громадянської війни. На думку дослідника КПУ(б) була однією з найвпливовіших партій Української ре-